

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 68 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 68 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3900

TÜRKÇEDE DOKTOR İMGESİ: ATASÖZLERİ VE DEYİMLER ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ THE DOCTOR IMAGE IN TURKISH LANGUAGE: A CONTENT ANALYSIS ON PROVERBS AND IDIOMS

Emet GÜREL*
Didem ÖZŞENLER**

Öz

Tıbbın tarih ve kültür ile olan bağından hareket eden bu çalışma, Türk kültüründe doktor imgesini atasözleri ve deyimler üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. En yalın ifadeyle tıp alanında çalışan profesyonel olarak tanımlanabilen doktor, sağlık iletişiminin temel aktörlerinden biridir. Doktor imgesini temel alan böylesi bir analizin, sağlık iletişimine yönelik tarih ve kültür eksenli bir yaklaşım oluşturma açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışma, Türkçede bulunan atasözleri ve deyimler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bir kültürün en önemli söz varlıkları olan atasözleri ve deyimler, kültüre ilişkin bir çok detayı barındırmaktadır. Öyle ki bir kültürün geçmişine ve bugününe ait değerlerini, 'atasözü ve deyim araştırmaları' aracılığıyla saptamak mümkündür. Nitel desende oluşturulan araştırma, Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü' evren kabul ederek tasarlanmıştır. Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde, içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında Türkçede bulunan doktor imgesiyle ilgili atasözleri ile deyimler tespit edilmiş ve oluşturulan kategoriler uyarınca incelenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde bulgular yorumlanmış ve ileriki çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Doktor, Tıp, Sağlık İletişimi, İçerik Analizi.

Abstract

This study was performed based on the connection between medicine and both culture and history and aimed to analyze the image of the doctor in Turkish culture through proverbs and idioms. In the simplest terms, a 'doctor,' which can be defined as a professional working in the field of medicine, is one of the main actors of health communication. Such an analysis, which is based on the image of doctors, is important in terms of forming a history- and culture-based approach oriented to health communication. This study was carried out based on proverbs and idioms in the Turkish language. Proverbs and idioms are one of the most important aspects of the vocabulary of any culture and offer numerous insights into their culture. Moreover, it is possible to detect a culture's values of past and present through 'proverb and idiom research'. The population of this qualitative study was the Dictionary of Proverbs and Idioms prepared by Turkish Language Association. The study data were evaluated using the content analysis method. This study identified proverbs and idioms concerning the image of doctors in Turkish and analyzed them in accordance with developed categories. In the conclusion section of the study, findings were evaluated, and recommendations were made for further studies.

Keywords: Doctor, Medicine, Health Communication, Content Analysis.

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Orcid ID: orcid.org/0000-0002-5120-8042- emet.gurel@ege.edu.tr
** Arş. Gör. Dr., Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Orcid ID: orcid.org/0000-0003-4627-7948- selma.didem.ozsenler@ege.edu.tr

Giriş

Tıp; insan sağlığının sürdürülebilirliğini amaçlayan ve hastalıkları teşhis etme, tedavi etme, hastalık ile yaralanmalardan korunma çabalarını kapsayan bir disiplindir. Tıp; bir bilim olduğu kadar, bir sanat ve meslektir. 'Doktor' ise; bu bilimi, sanatı ve mesleği icra eden kişidir. İnsanlardaki hastalıkları teşhis eden ve tedavi eden kimse tanımlanabilen doktor, tıp biliminin ve mesleğinin temel öznesidir. Türkçede 'hekim' ya da 'tabip' olarak da ifade bulan bu kişi; insanlardaki hastalıklara tanı koyma ve onları ilaçlar ya da farklı araçlarla sağaltma nosyonuna sahiptir.

1. Tıbbın ve Sağlık İletişiminin Temel Öznesi: Doktor

İnsanın var olduğu her yer ve zamanda; sağlık, iyilik ve esenlik konuları üzerinde düşünülmüş ve fikir üretilmiştir. Bu fikirlerin geliştirilmesi, birbirine eklenmesi ve yeni bilgilerle birleştirilmesi ile tıp bilimi doğmuştur. Bu anlamıyla tıp, güncel bir uygulama alanı değil, kökü insanlık tarihi kadar eski olan bir süreçtir. Öyle ki hastalıkların tedavisi ve önlenmesi için geliştirilmiş bilinçli çabalar bütünü olan tıp bilimi, insan bilinci kadar eski bir geçmişe sahiptir (Lewis, 1998, 8; Gürel & Akşit, 2018 a).

Tıp biliminin ilk evrelerinde insanlar kendilerini iyileştirme, ağrı, acı ve sakatlanmalarını giderme gibi girişimleri bizzat kendileri gerçekleştirmişlerdir. 'İçgüdüsel tıp' olarak ifade bulan bu dönemin ardından tıp, zamanla ampirik bir nitelik kazanmıştır. 'Ampirik tıp' olarak nitelenen bu dönem, tıbbın ve sağlığın büyü ile ilişkilendirdiği bir dönemi doğurmuştur. 'Büyüsel tıp' anlayışını, 'felsefi tıp' ve 'çağdaş bilimsel tıp' izlemiştir (Erdemir, 1995, 3-29; Aydın, 2006, 1-31).

Tıbbın babası ünvanını taşıyan Hipokrat'tan bu yana tıbbi uygulamaların temel öznesi, doktordur. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü'ne (2019) göre doktor kelimesi, Türkçeye Fransızca 'docteur' kelimesinden girmiştir. Etymology Dictionary'e göre ise doktor kelimesi, eski Fransızca 'doctour' kelimesinden türemiştir ve 1300'ler ile tarihlenmektedir. Kelime, köken olarak Latince'dir ve öğretmek anlamına gelmektedir (Harper, 2019).

Medical Dictionary (2019) ve Miller-Keane Encyclopedia and Dictionary (2019), doktor kelimesi ile ilgili iki anlam vermektedir. "1. Bir üniversiteden en yüksek dereceli diplomaya sahip olan ve belirli bir bilgi alanında uzman olarak nitelenen kişi. 2. Tıp, osteopati, kayropraktik, optometri, podiatri, diş hekimliği ya da veterinerlik alanında bir fakülteden mezun olan ve uygulama lisansına sahip olan sağaltma sanatları uygulayıcısı". Söz konusu tıp terimleri sözlüklerinde yer alan tanımlarda, doktor kelimesinin etimolojik kökene uygun olarak 'bilim' ve 'sağlık bilimleri' alanlarına yönelik olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bununla birlikte sağlık bilimlerini temel alan doktor ifadesi; salt insan sağlığı ile ilişkilendirilmemekte, hayvan sağlığını da kapsamaktadır.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü'ne (2019) göre de doktor kelimesi, iki anlama sahiptir: "1. (isim) Hekim. 2. (isim) Bir fakülteyi veya bir yüksekokulu bitirdikten sonra belli bir bilim dalında en yüksek öğrenim basamağına vardığını, geçirdiği özel sınavla ve başarılı bir eserle gösterenlere verilen akademik ünvan". Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü (2019) tarafından doktor kelimesinin eş anlamlısı olarak önerilen hekim kelimesi ise; Arapça 'hakim' kelimesinden Türkçeye girmiştir ve insanlardaki hastalıkları teşhis ve onları ilaçlarla veya bazı araçlarla tedavi eden kimse, doktor, tabip olarak karşılık bulmaktadır.

Bayat (2010, 20) ise; Arapça 'tabip' ve 'tıp' kelimelerinin kökünün 'tabbe' olduğunu ve işin ehli olma, bir işte usta olma, bir işin ilmini bilen kişi -alim- anlamlarına geldiğini ifade etmektedir. Ona göre tabip işini iyi bilen, titiz yapan, bilgili kimse demektir ki hastasını iyice inceleyip teşhis ve tedavisini gerçekleştiren kimseye tabip denmiştir. Tabip kelimesi bilgin -alim- ve usta -hazık- anlamlarını da içermektedir. Kendini tabip olarak tanıtanlar, mütetabbib -tabib geçinen- olarak adlandırılmıştır.

Doktorluk bir bilim ve sanat olduğu kadar, bir meslektir ve muhakkak ki dünyanın en eski mesleklerinden biridir. Ancak hasta ya da yaralıya yardım elini ilk kimin uzattığını bilmek mümkün değildir (Sarı, 2007, 7). Altıntaş (2016) ise, ilk insanın var olduğu yerde ilk hekimin de olduğunu ve o hekimin beraber yaşadığı insanlardan yaralanan, hayvanlar tarafından parçalanmış veya neden olduğunu bilmediği acılar içinde kıvranan insana 'yardım amacıyla' elini ilk uzatan insan olduğunu ifade etmektedir.

Bu paralelde uygarlık tarihinde ilk doktorlara, mitolojide ve Antik dünyada rastlanmaktadır. Mitoloji ve Antik dünya, tıp bilimi ve günümüz tıp anlayışı açısından önemli ilkleri bünyesinde barındırması açısından önemlidir. Sağlık tanrıları, sağlığın çeşitli alanları ve tıp uygulamaları ile ilgili tanrısal varlıklar, mitlere konu olan tıbbi uygulamalar ve tanrılaştırılan doktorlar; bu dönemin ürünleridir (Gürel & Akşit, 2018 b).

2. Türk Tıp Tarihine Kısa Bakış

Tıp biliminin gelişimine, bir çok uygarlık katkıda bulunmuştur. Türkler de, bu uygarlıklardan biridir. Tıp bilimi ve sanatı, tüm kültürlerde olduğu gibi, Türk kültüründe de köklü bir tarihsel geçmişe ve değere sahiptir. Türkler gerçekleştirdikleri tıbbi uygulamalarla, yetiştirdikleri hekim ve tıp alimleri ile, tıp biliminin dünyadaki tarihsel gelişimine önemli katkıda bulunmuş bir halktır. Çalışmanın teması ile ilgili olması nedeniyle, çalışmanın bu bölümünde geniş ve kapsamlı bir geçmişe sahip olan Türk tıp tarihi özet olarak verilmiştir.

Türk tıp tarihinin geçmişi oldukça eskiye dayanmaktadır. Öyle ki Türk tarihinin başlangıcından bu yana tıp ile ilgili uygulamalara rastlamak mümkündür. Tarihsel incelemeyi kolaylaştırmak için Türk kültüründe tıp uygulamalarını, 'İslamiyet öncesi tıp uygulamaları' ve 'İslamiyet sonrası tıp uygulamaları' olmak üzere iki kapsamda ele almak mümkündür.

İslamiyet öncesi Türk tıbbı, Orta Asya Türk toplumları ekseninde konu edilebilmektedir. Bu dönem tıp anlayışını, dünya tıp tarihinin gelişim evrelerine koşturularak iki evre halinde ele alınabilmektedir. İlk evre, Şamanizmi temel alan ve tıbbi tedavilerin 'kam', 'şaman' ya da 'baksı' olarak adlandırılan kutsal kişiler aracılığıyla gerçekleştirildiği büyüsel tıp anlayışından oluşmaktadır. İkinci evre ise, tıbbi tedavilerin 'otaçı', 'emçi' ya da 'atasagun' olarak adlandırılan hekimler tarafından bitkiler ve diğer yöntemler aracılığıyla gerçekleştirildiği tıp anlayışıdır.

Bitkiler aracılığıyla tedavi yapan hekimlerin, Türk toplumlarında görece geç ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun nedeni, Türklerin konar-göçer bir yaşam tarzını benimsemeleri ya da Uygurlar'dan önceki dönemlere ait yazılı belgelerin olmamasıdır. *Kutadgu Bilig*, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü* ve *Divan-ı Lüğati't Türk* gibi yazılı kaynaklar ile bu kaynaklarda yer alan tıp ile ilgili kelimeler, İslamiyet öncesi Türk tıbbının Uygurlar'dan itibaren gelişmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Yalnızca *Divan-ı Lüğati't Türk*'te anatomi, fizyoloji, belirtiler, hastalıklar, aletler ve ilaçlarla ilgili 581 kelime vardır. Bunların çoğunun Türkçe olması, İslamiyet öncesi Orta Asya Türklerinin hastalıkların büyük kısmını tanıdığını ve bunları bitkilerle tedavi etmeye çalıştıklarını göstermektedir (Bayat, 2010, 247).

Uygur tıbbi metinleri, İslamiyet öncesi Orta Asya tıbbına yönelik temel kaynaktır. Sade bir dile sahip olan bu metinler, çeşitli hastalıklara ilişkin reçeteler ihtiva etmektedir. Uygurların yanı sıra Kıpçaklar ve Oğuzlar da, tıp ile ilgili kelimelere dillerinde yer vermişler ve tıbbi uygulamalar gerçekleştirmişlerdir. Bu paralelde Oğuzlar'ın hekimlere büyük değer verdikleri, saygı gösterdikleri, mallarının ve canlarının yönetimini onlara bıraktıkları bilinmektedir (Bayat, 2010, 248).

İslamiyet, Türk tıp tarihinde yeni bir evrenin başlamasını sağlamıştır. Üç önemli Semavi dinden biri olan İslamiyet; İ. Ö. 7. yüzyıldan itibaren kısa bir sürede Orta Doğu, Mısır, İran, Türkistan, Kuzey Afrika ve İspanya'ya yayılmıştır. İslam orduları bu toprakları ele geçirirken ilim adamları da bu ülkelerde karşılaştıkları uygarlıklardan faydalanmaya gayret etmişlerdir (Aygen vd., 2007, 130; Altıntaş, 2016). Müslüman hekim ve alimler; dünya tıp bilgilerinden yararlandıkları gibi, özellikle İslam rönesansı süresince tıp bilimine eşsiz katkılarda bulunmuşlardır. Ali bin Rabben et-Taberi, İbn-i Hayyan, El Kindi, Huneyn bin İshak, Ebu Bekir er-Razi, Biruni, İbnü'l Cezzar, Ali bin Abbas el-Mecusi, Ammar bin Ali, Ebu'l Kasım Zehravi, İbn-i Sina, Ali bin İsa, İbn-i Zühr, İbn-i Rüşd, İbn-i Meymun, İbnü'l Baytar, İbn Ebi Usaybia, İbnü'n-Nefis İslam dünyasından çıkararak tıp tarihine önemli katkılarda bulunan hekim ve tıp alimleridir.

Oğuz Türklerinin Kınık boyu tarafından kurulan Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Türk tıp tarihinin gelişimindeki bir diğer önemli kilometre taşıdır. Sağlık ve tıp kavram ile uygulamalarına büyük önem veren Büyük Selçuklular; hüküm sürdükleri coğrafyalarda darüşşifalar, bakımevleri ve hamamlar yaptırmışlardır. İbn-i Tilmiz, Ebu'l Berekat, Said bin Hibetillah, İbn Cezele, Abdullah İbn el-Muzaffer el-Bahali bu döneme ait önemli hekimlerdir.

Anadolu'da kurulan Anadolu Selçuklu Devleti, Türk tıp tarihinde önemli bir evreyi temsil etmektedir. Anadolu'da hüküm sürmeleri, Türk tıp anlayışı ile İslam tıp anlayışının bir sentezini oluşturmaları ve Türkçe'nin tıp bilim dili olmasını sağlamaları, Anadolu Selçuklularını farklı bir yere konumlamaktadır. Anadolu Selçuklular döneminde şehirlerde 'darüşşifa', 'darüsihha' ve 'bimaristan' adıyla hastaneler ve hamamlar açılmıştır. Bu dönemde Ekmeleddin Müeyyed el Nahçuvani, Ebu Bekr bin el-Zeki el-Mutatabbib el-Konevi, Gazanfer Tebrizi, Hubeş bin İbrahim et-Tiflisi, Necmüddin-i Nahçuvani, Abdullah Sivasi, Tacüddin Bulgari, Muhezzibiddin bin Hubel gibi hekimler ve alimler ün kazanmışlardır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasının ardından, 15. yüzyıl başlarında Anadolu irili ufaklı beylikler kurulmuştur. Beylikler dönemi olarak adlandırılan bu dönemde, tıp uygulamaları kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. Hacı Paşa ve Şirvanlı Mehmet bin Mahmud -Mehmet bin Mahmud-ı Şirvani, Beylikler döneminin önemli hekimleri arasındadır.

Dünya uygarlık tarihinin en güçlü imparatorlukları arasında yer alan Osmanlı Devleti, tıp uygulamalarının gelişimi açısından da önemli bir konuma sahiptir. 1299-1922 yılları arasında varlık gösteren ve Anadolu, Doğu Avrupa, Güneybatı Asya ile Kuzey Afrika'ya dek yayılan geniş topraklarda hüküm süren Osmanlı Devleti; tıp teknik ile uygulamalarının yanı sıra hastanelerde verilen tıp eğitimi ile günümüz tıp anlayışının gelişimine büyük katkılarda bulunmuştur (Batrel & Yüksel, 1997, Sarı, 2007; Heybeli, 2009).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde tıp ile ilgili gerçekleştirilen en önemli atılım, medrese tipi öğretimden modern tıp eğitimine geçiştir. 14 Mart 1827 tarihinde açılan 'Tıphane ve Cerrahhane-i Amire' isimli okul, Türk tıp tarihindeki ilk modern okuldur. Osmanlı döneminin bir diğer önemli gelişmesi, 1903 yılında eğitime başlayan tıp fakültesidir. 'Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane' isimli bu fakülte, çeşitli semtlerde faaliyet gösteren ve bir semtten diğerine taşınan tıp okullarını modern bir kampüs yapısı içerisinde toplamıştır.

Osmanlı döneminde önemli tıp ile uğraşan isimler Sabuncuoğlu Şerefeddin, Akşemseddin -Mehmet Şemseddin-, İbrahim bin Abdullah, Ahi Çelebi, Nıdai, Şirvanlı Şemseddin-i İtaki, Emir Çelebi -Seyyid Mehmet-, Zeynelabiddin bin Halil, İsa -Sakızlı-, Salih bin Nasrullah -İbn Sellum el-Halebi-, Hayatızade Mustafa Feyzi, Nuh, Şaban Şifai -Ahmet bin Şaban-, Katibzade Mehmed Refi, Gevrekzade Hafız Hasan, Ömer Şifai -Derviş Ömer Şifai-, Ali Münşi, Abbas Vesim, Suphizade Aziz, Şanizade Mehmet Ataullah, Mustafa Behçet, Abdullah Molla Mümin bin Mukbil -Mukbilzade Mümin-'dir.

Türk tıp tarihinin günümüz tıp anlayışına en çok yaklaştığı dönem, Cumhuriyet dönemidir. Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen Türk devrimi sonucunda 29 Ekim 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Türk modernleşme sürecinin bir parçasıdır. Türk modernleşmesi, tarihsel sürekliliği ve kopuşu bünyesinde barındırmaktadır (Ertan, 2016). Bu paralelde Cumhuriyet dönemi tıp anlayışının da, tarihsel sürekliliği ve kopuşu içerdiğini ifade etmek mümkündür.

Cumhuriyet döneminin en önemli tıbbi gelişmelerinden biri, sağlık bakanlığının kurulmasıdır. 2 Mayıs 1920'de Milli Hükümet tarafından 3 sayılı kanun ile sağlık sorunlarını bakanlık bünyesinde ele almak üzere 'Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti' -'Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'- kurulmuştur. Bir hükümetin toplumun sağlık sorunlarının çözümü için bakanlık kurması, dünyadaki ilk örneklerden biridir (Sarı, 2007, 188).

Cumhuriyet yönetiminin Türkiye'yi Batı standartlarına ulaştırmak için başlattığı devrimler, yüksek öğrenime de yönelmiş ve 31 Temmuz 1933'te İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Almanya'da A. Hitler yönetiminin kampanyalarından tedirgin olan Alman hocaların Türkiye'ye davet edilmesi ve İstanbul Üniversitesi'nde çalışmaya başlamaları ile Türk tıp eğitimi büyük bir atılım yapmıştır. Bu hocaların, 2. Dünya Savaşı'nın ardından ülkelerine dönmeleriyle, onların yetiştirdiği Türk hocaları sayesinde günümüzde Türk tıp fakülteleri Avrupa ve dünya standartlarında eğitim verir hale gelmişlerdir (Bayat, 2010, 335).

3. Araştırmanın Amacı

Tıp bilimi ve doktorluk mesleği, insan ve insan sağlığı ile olan bağlantısı nedeniyle tüm çağlarda ve tüm kültürlerde varlık göstermiştir. Yaşayışla olan ilgisi, doktorluğun evvel ezel onur ve itibar atfedilen bir meslek olarak kabul görmesini sağlamıştır. Tıp tarihine koşut olarak doktorluk da gelişim göstermekte ve evrilmektedir, ancak önemini ve değerini yitirmemektedir. Gerek eski çağlarda, gerekse çağcıl dönemde dünyanın her ülkesinde, kabilesinde, inancında, dilinde ve dininde doktorlar; hep danışılan, sağaltan, yüceltilen ve güvenilen kişiler olarak değerlendirilmişler ve belirli bir saygınlığa layık görülmüşlerdir.

Bununla birlikte içinde bulunduğumuz dönemde şiddet yaygınlaşmakta ve bu durum sağlık sektörü ile çalışanlarını da etkilemektedir. Öyle ki doktorlara yönelik şiddet son yıllarda küresel ve ulusal ölçekte artış eğilimi göstermektedir. Bu durum önemli bir iş sağlığı sorunu oluşturmasının yanı sıra halk sağlığı açısından da dikkate değer bir problem olarak belirmektedir. Yapılan bir çok çalışmada, mesleki şiddetin diğer mesleklere göre en çok sağlık alanında ortaya çıktığı ve sağlık kurumu çalışanlarının her türlü şiddete uğrama yönünden daha yoğun risk altında olduğunu ortaya koymaktadır (İlhan vd., 2009; Özcan & Bilgin, 2011; Büyükbayram & Okçay, 2013; Durak vd., 2014).

Akademik araştırmalar ve istatistik veriler, Türk toplumunda doktor imgesinin gözden geçirilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Bu paralelde doktor imgesini kültür ve tarih bağlamında incelemek bir gereksinim olarak belirmektedir. Söz konusu gereksinimden hareket eden bu çalışmada, literatür bölümünde konu edilen tanımlama ve saptamalardan hareket ederek doktor imgesinin Türk kültüründeki yerini atasözleri ve deyimler aracılığıyla araştırmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışma, atasözü ve deyim araştırmaları ile doktor imgesini kültürel bir bakış açısıyla dil üzerinden analiz etmeyi hedeflemektedir.

Atasözü ve deyim araştırmaları, bir toplumu ve kültürünü anlamının en temel yollarından biridir. Çünkü dil, toplumların geçmişten günümüze dek edindikleri tüm bilgi ve deneyimlerin aktarıcısıdır.

Dolayısıyla herhangi bir dili ve dile ait öğeleri analiz ederek o dili konuşan toplumun geçmişine, yaşam biçimine, geleneklerine, inançlarına, algılama ve düşünme biçimlerine ilişkin veriler elde etmek mümkündür. Dilin tarihsel ve kültürel süreklilik arz eden niteliğinden hareket eden bu çalışmada Türk toplumunun doktor imgesi ile olan ilişkisine açıklık getirmek üzere Türkçe’de var olan atasözleri ve deyimler araştırmanın örneklemleri olarak seçilmiştir. Çalışmanın, Türk toplumunun doktor imgesini ortaya koymak ve sağlık iletişimi alanında Türk kültürüne özgü bir saptama yapmak açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Türkçede doktor imgesini analiz etmeye yönelik olan bu araştırmanın soruları, araştırmanın amaç ve öneminden hareketle şu şekilde oluşturulmuştur:

- Türkçede doktor imgesi atasözü ve deyimlerde ne şekilde ele alınmaktadır?
- Türkçede doktor imgesi ile bağlantılı kavram ve olgular atasözü ve deyimlerde ne şekilde ele alınmaktadır?
- Türk kültüründe doktor imgesinin yeri ve önemi nedir?

4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma, nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda tasarlanmıştır. Araştırmanın evrenini, Türk Dil Kurumu -TDK- tarafından hazırlanan ‘Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’ oluşturmaktadır. Kapsamlı bir veri tabanına sahip olması ve akademik niteliği nedeniyle, Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’nün temsiliyet potansiyelinin güçlü olduğu düşünülmüştür.

Araştırma verilerinin analizinde içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. “İçerik analizi -content analysis-, iletişimin açık/belirgin içeriğinin nesnel, sistematik ve nicel tanımlanmasına yönelik bir araştırma tekniğidir.” (Gökçe, 2006, 35). İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım & Şimşek, 2008, 274).

Falkingham ve Reeves (1998), içerik analizinin yayın yığınlarının değerlendirilmesi için kullanılan bir yöntem olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda içerik analizi, üç tür araştırma problemini çözmek için kullanılabilir: (1) İçerik analizi, metnin büyük hacminden kaynaklanan sorunlara faydalı olan bir yöntemdir. Öyle ki araştırmacı, içerik analizi aracılığıyla büyük miktarda metni örnekleyebilmekte ve birden çok kodlayıcıyla ölçebilmektedir. (2) İçerik analizi, bir konunun ‘belirli bir mesafeden’ incelenmesi gerektiğinde yararlıdır. (3) İçerik analizi, bir metnin içinde üstünkörü gözlemlenerek fark edilmesi zor olan mesajları açığa çıkarabilmektedir.

5. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’nde ‘doktor’ kelimesi ve bağlantılı kelimeler taranmıştır. Tarama esnasında doktor kelimesinin eski Türkçedeki ve günümüz Türkçesindeki eşanlamlı kelimeleri ile doktor kelimesinin literatürde yer bulan tanımlarını içeren kelimelere odaklanılmıştır. Bu bağlamda doktor kelimesinin yanı sıra ‘hekim’, ‘tabip’, ‘otacı’, ‘emçi’, ‘atasagun’, ‘tedavi’, ‘hasta’, ‘hastane’ ve ‘hastalık’ kelimeleri taramaya dahil edilmiştir.

Ağustos 2019’da gerçekleştirilen tarama sonrasında elde edilen bulgular derlenerek ‘atasözü’ ile ‘deyim’ şeklinde kategorize edilmiş ve alfabetik düzene uygun olarak dizilmiştir. Tablo. 1.’de doktor imgesi ile ilgili Türkçede bulunan atasözleri ve deyimler toplu olarak sunulmuştur.

Tablo. 1. ‘Doktor’ İmgesi ile İlgili Türkçede Bulunan Atasözleri ve Deyimler

Atasözü	Deyim
<ul style="list-style-type: none"> • Güneş girmeyen eve doktor girer • Hasta ol benim için öleyim senin için • Hasta olmayan, sağlığın kadrini bilmez • Hastalık kantarla girer, miskalle çıkar • Hastalık sağlık bizim için • Hastaya bakmaktan hasta olması yeğdir • Hastaya döşek sorulmaz • Hekimden sorma, çekenden sor • Hekimsiz, hâkimsiz memlekette oturma • İyi olacak hastanın doktor ayağına gelir • Yarım hekim candan eder, yarım hoca dinden eder • Yatan -hasta olan- ölmez, eceli yeten ölür	<ul style="list-style-type: none"> • -Bir şeyin- hastası olmak • Doktor doktor gezmek • Doktora görünmek • Hasta düşmek • Hasta etmek • Hastalık almak -kapmak, hastalığa tutulmak- • Hastanelik etmek • Hastanelik olmak • Hastaneye kaldırmak -yatırmak- • Lokman Hekimin ye dediği • Tedavi görmek -olmak-

Türkçede bulunan 'doktor' imgesi ile ilgili atasözleri ve deyimler incelendiğinde, atasözlerinin nicelik olarak deyimlere kıyasla daha fazla olduğu görülmüştür. Atasözlerinin görece bu fazla oluşu, Türk kültürünün sağlık kavramına ve doktor imgesine verdiği öneme ilişkin bir gösterge olarak yorumlanabilmektedir.

Araştırma bulguları; 'doktor', 'hasta' 'hastalık', 'tedavi' ve 'hastane' kategorileri üzerinden ele alınmıştır.

5.1. 'Doktor' ile İlgili Türkçede Bulunan Atasözleri ve Deyimler

Doktor, sağlık alanında çalışan tıp bilimini ve sanatını icra eden profesyonel demektir. Diğer bir ifadeyle doktor, tıp eğitimi alan ve tıp mesleğini uygulayan kişidir. Doktor, rol ve önemi açısından, sağlık iletişimde ve yönetiminde merkezi bir figürdür (Lyons & Petrucelli, 1997, 32). Bir meslek olarak doktorluk, bazı kriterleri gerektirmektedir. Tıp eğitimine sahip olmak ve tıp eğitimini resmi bir kurumdan almak, doktor olmak için ön koşuldur. Bu durum, doktorluğun bir çok mesleğe kıyasla daha eğitim ve uzmanlık temelli bir meslek algısına sahip olması sonucunu doğurmaktadır.

Tablo. 2. 'Doktor' ile İlgili Türkçede Bulunan Atasözleri ve Deyimler

Atasözü	Deyim
<ul style="list-style-type: none"> • Güneş girmeyen eve doktor girer • İyi olacak hastanın hekim ayağına gelir • Hekimden sorma, çekenden sor • Hekimsiz, hâkimsiz memlekette oturma • Yarım hekim candan eder, yarım hoca dinden eder	<ul style="list-style-type: none"> • Doktor doktor gezmek -dolaşmak- • Doktora görünmek • Lokman Hekimin ye dediği

Gerçekleştirilen araştırma kapsamında, Türkçede doktor ile ilgili atasözü ve deyimlerin varlığı tespit edilmiştir. Tablo. 2'de görüldüğü gibi kategoriye ilişkin, beş atasözü ve üç deyim bulunmaktadır. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü (2019), 'doktor' kelimesinin eş anlamlısı olarak 'hekim' ve 'tabip' kelimesini önermekle birlikte, 'tabip' kelimesinin atasözü ve deyimlerde hiç geçmediği bulgulanmıştır. Bu bağlamda atasözü katerisinde bir atasözünde 'doktor', dört atasözünde 'hekim'; deyim kategorisinde iki deyimde 'doktor', bir deyimde 'hekim' kelimelerinin kullanıldığı görülmüştür.

Bu paralelde eski Türkçede 'otacı', 'emçi' ve 'atasagun'; hekim anlamında kullanılan kelimelerdir. Gerçekleştirilen araştırma sonucunda her üç kelimeyi de içeren atasözü ve deyim rastlanamamıştır. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te yalnızca 'otacı' kelimesi bulunmakta, 'emçi' ve 'atasagun' kelimeleri ise bulunamamaktadır. Bu çerçevede Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü'nde (2019) 'otacı', halk ağzında kullanılan bir kelime olarak gösterilmekte ve çeşitli bitkilerle tedavi uygulayan kişiler için halk arasında hekim veya eczacı anlamında kullanılan bir ünvan olarak tanım bulmaktadır.

Araştırma kapsamında atasözü kategorisinde, tedavi ile ilgili deyimleri varlığı bulgulanmıştır. 'Güneş girmeyen eve doktor girer', güneşsiz evde hastalık eksik olmaz anlamına gelmektedir. Güneşin sağaltıcı gücü ve yaşam veren enerjisi, çağlar boyunca tüm kültürlerde kabul görmüştür. Türk kültürünün de benzer şekilde düşündüğünü ve beden sağlığı için güneşi önemsedğini ifade etmek mümkündür.

Tedavi ile ilgili bir diğer atasözü olan 'iyi olacak hastanın hekim ayağına gelir', Tanrı kötü bir durumun iyiliğe dönmesini dilemişse bunu yapacak kimse işin üstüne gelir anlamındadır. Bilimsel tıbbi, uhreviyat ile ilişkilendirmesi açısından dikkat çekici olan bu atasözü aracılığıyla Türk toplumunun tıp bilimin ancak Tanrı izin verdiği takdirde uygun tedaviyi uygulayabileceğine inandığı sonucunu çıkarmak mümkündür.

Kategori kapsamındaki bir diğer atasözü olan 'hekimden sorma, çekenden sor', bir sıkıntının acısını ancak onu çeken bilir olarak tanım bulmaktadır. Hastanın ya da hasta olanların, doktora ve bilgi sahibi olanlara kıyasla acının gerçekte ne olacağını bilebileceğine dair vurgu yapması nedeniyle bu atasözü de dikkat çekicidir.

'Hekimsiz, hakemsiz memlekette oturma' ve 'yarım hekim candan eder, yarım hoca dinden eder' atasözleri, doktorluk mesleğine ve tıba verilen öneme dair önemli ipuçları barındırmaktadır. 'Hekimsiz, hâkimsiz memlekette oturma'; sağlığın güvencesi hekim, toplumun güvencesi hâkimdir, bu iki güvencenin bulunmadığı yerde yaşamak zordur anlamına gelmektedir. 'Yarım hekim candan eder, yarım hoca dinden eder' ise; bir iş, uzmanına değil de o işten anlamayana yaptırılırsa istenilen değil, ters bir sonuç elde edilir demektir. Her iki atasözünden de hareketle Türk toplumunun doktorluk mesleğine ve tıba önem ve değer verdiği, bir uzmanlık alanı olarak gördüğü yorumunu yapmak mümkündür.

Deyim kategorisinde göz atıldığında, iki deyim doktorun temel icraati olan tedavi ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu bağlamda 'doktor doktor gezmek -dolaşmak-' deyimini, tedavide çabuk ve kesin sonuç almak ümidiyle birçok doktora başvurmak; 'doktora görünmek' deyimini, muayene olmak anlamına gelmez.

Kategori kapsamındaki bir diğer deyim olan 'Lokman Hekimin ye dediği' ise, tadı güzel olan şeyler için kullanılmaktadır. Bu atasözü kapsamında, sağlığın beslenme ile ilişkilendirildiği ve doktorların önerdiği beslenme reçetelerin önemsendiği yorumunu yapmak mümkündür. Deyimde bahsi geçen Lokman Hekim, Türk kültüründe oldukça öneme sahip olan bir mittir. Gerçek hayatta kim olduğu bilinmemekle birlikte Lokman Hekim; hekimlik mesleğinde usta olan, bitkilerin dilinden anlayan, ölümsüzlük otunu bulan, ancak onu bir akarsuya düşürerek kaybeden bilge bir kişidir. Anadolu'da hikayeleri anlatılmakta, İslamiyet öncesi Arap toplumlarında da bilinmekte, Kur'an-ı Kerim'de Lokman Suresi'nde bahsi geçmektedir. Kendisi, İslam geleneğinde Lokman Hekim -Hakim- olarak bilinmekte ve tababetin atası olarak kabul edilmektedir (Özden, 2003, 57-61, Patacı, 2016, 165).

5.2. 'Hasta' ile İlgili Türkçede Bulunan Atasözleri ve Deyimler

Hasta -patient-; esenliği yerinde olmayan ve sağlık sorunu yaşayan kişidir. Medical Dictionary (2019) ve Miller-Keane Encyclopedia and Dictionary'e (2019) göre ise hasta, sağlığı bozuk olan ya da hastalık tedavisi gören kişidir. Tıp biliminde ve sağlık iletişimde hasta, tıp biliminden ve doktordan yardım bekleyendir. Diğer bir deyişle hasta, doktor tarafından tedavi uygulanandır ve tıp biliminin diğer bir öznesidir. Doktor varlığını hastaya, hasta ise varlığını doktora borçludur. Sağlık iletişimindeki güncel gelişmeler, hastanın ve sürece ilişkin memnuniyetinin görece önemini artırmıştır.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü'nde (2019) hasta kelimesi, Farsça 'haste' sözcüğünden kaynaklanmaktadır ve dört anlama sahiptir. 'Sıfat', 'mecaz' ve 'argo' olarak açıklanabilen söz konusu anlamlar şu şekildedir: "1. (sıfat) Hastalık, kaza veya yaralanma dolayısıyla fizik ve ruh sağlığı bozulmuş ve tedavi edilmesi gereken kimse, rahatsız. 2. (sıfat, mecaz) Aşırı düşkün, tutkun. 3. (sıfat, argo) Parasız, züğürt. 4. (sıfat, teklifsiz konuşmada) Zihinsel yetenekleri bozulmuş olan".

Tablo. 3. 'Hasta' ile İlgili Türkçede Bulunan Atasözleri ve Deyimler

Atasözü	Deyim
<ul style="list-style-type: none"> • İyi olacak hastanın, doktor ayağına gelir • Hasta ol benim için öleyim senin için • Hasta olmayan, sağlığın kadrini bilmez • Hastaya bakmaktan hasta olması yeğdir • Hastaya döşek sorulmaz • Hekimden sorma, çekenden sor • Yatan -hasta olan- ölmez, eceli yeten ölür	<ul style="list-style-type: none"> • -Bir şeyin- hastası -olmak- • Hasta düşmek • Hasta etmek • Hastalık almak -kapatmak, hastalığa tutulmak- • Hastanelik etmek • Hastanelik olmak • Tedavi görmek -olmak-

Gerçekleştirilen araştırma kapsamında, Türkçede hasta ile ilgili atasözü ve deyimlerin varlığı tespit edilmiştir. Tablo.3.'te sunulduğu gibi kategoriye ilişkin, yedi atasözü ve yedi deyim bulunmaktadır. Atasözü kategorisine göz atıldığında; hasta kelimesini sözlük anlamı -sıfat ve mecaz- uyarınca ele alan, hasta-sağlık ilişkisini konu eden, hasta-doktor ilişkisine değinen ve hasta bakımını temel alan atasözlerinin bulunduğu görülmüştür.

Bu paralelde 'hastaya döşek sorulmaz' atasözü, hasta kelimesini sözlük anlamı temelinde ele almakta ve bir kişiye, onusuz yapamayacağı belli olan bir şeyin gerekli olup olmadığı sorulmaz olarak ifade bulmaktadır. Kategori kapsamında hasta kelimesini mecaz anlamı uyarınca ele alan bir atasözü bulgulanmıştır. Bu bağlamda 'hasta ol benim için öleyim senin için' atasözü, kişinin kendisi için bir fedakârlıkta bulunan kimseye karşı sırası geldiğinde daha büyük fedakârlıkta bulunacağını anlamındadır.

Araştırma kapsamında hasta ve sağlık ilişkisini konu alan bir atasözünün bulunduğu görülmüştür. 'Hasta olmayan, sağlığın kadrini bilmez' atasözü, insanlar sağlığın değerini ancak hastalıkta acı çekip iyileştikten sonra anlarlar anlamına gelmektedir.

Araştırma bulguları uyarınca hasta-doktor ilişkisinden söz eden iki atasözü tespit edilmiştir. 'İyi olacak hastanın, doktor ayağına gelir' atasözü, Tanrı kötü bir durumun iyiliğe dönmesini dilemişse bunu yapacak kimse işin üstüne gelir olarak ifade bulmaktadır. Bununla birlikte söz konusu atasözü, doktorun tedavisinin Tanrı dilediği takdirde olanaklı olmasına işaret etmesi açısından dikkat çekicidir. Benzer şekilde 'yatan -hasta olan- ölmez, eceli yeten ölür' atasözü de; ilahi tecelliyi konu etmesi açısından önemlidir. Söz konusu atasözü; hasta olan eceli gelmemişse ölmez, sapsağlam biri de eceli gelmişse sağlıklıyken ölüverir

olarak ifade bulmaktadır. 'Hekimden sorma, çekenden sor', hasta-doktor ilişkisi ile ilgili bir diğer atasözüdür. Bir sıkıntının acısını ancak onu çeken bilir anlamında kullanılan bu atasözü, doktorluk mesleğinin yalnızca bilgi değil, empati de gerektiren niteliğini vurgulaması açısından dikkat çekicidir.

'Hastaya bakmaktan hasta olması yeğdir' atasözü, kategori kapsamında hasta bakımı ile ilgili olarak bulguların atasözüdür. Söz konusu atasözü; ağır bir hastaya bakmak güçlüğünü ifade etmekte ve kimi zaman hasta olmanın hasta olmaktan daha kolay görüneceğine dikkat çekmektedir. Hasta bakımının günümüz tıp anlayışında önemli ve profesyonel bir alan olduğu düşünüldüğünde, bu atasözünün önemini daha dikkat çekici olarak değerlendirmek mümkündür.

Deyim kategorisine göz atıldığında, bulguların deyimlerden beş tanesinin hasta kelimesini sözlük anlamında aldığı, bir tanesinin mecaz, bir tanesinin ise hem sözlük, hem de mecaz anlamda olduğu saptanmıştır. Hasta kelimesini birincil anlamında ele alan deyimler, hasta olma halini tanımlar niteliktedir. Bu bağlamda 'hasta düşmek', hastalanmak; 'hastalık almak -kapmak, hastalığa tutulmak-', bulaşıcı bir hastalığa yakalanmak olarak karşılık bulmaktadır.

Kategori kapsamında yer bulan 'hastanelik etmek' ve 'hastanelik olmak' deyimleri, hastane imgesini temel almaktadır. 'Hastanelik etmek', birini aşırı derecede dövmek anlamına gelirken; 'hastanelik olmak' tedavi görmeyi gerektirecek kadar hastalanmak ve çok dayak yemek demektir. 'Tedavi görmek -olmak-' deyimini ise, iyileşmek amacıyla sağlık uygulamalarından geçmek olarak tanım bulmaktadır.

'-Bir şeyin- hastası olmak', hasta kelimesini mecaz anlamıyla ele alan tek deyimdir. Bu deyim, bir şeye aşırı derecede düşkün -olmak- olarak karşılık bulmaktadır. Hasta kelimesinin hem sözlük, hem de mecaz anlamıyla ele alan tek deyim ise; 'hasta etmek' deyimidir. Sözlük anlamı uyarınca hasta olmasına yol açmak anlamını verirken, mecaz anlamıyla bezdirmek, usandırmak ve bıktırmak olarak tanım bulmaktadır.

5.3. 'Hastalık' ile İlgili Türkçede Bulunan Atasözleri ve Deyimler

Hastalık; organizmanın yapı ve işleyişindeki bozulma olarak tanımlanabilmektedir. Bu bozukluk; organizmayı görevlerini ifa etmekten alıkoymakta, sağlık ve esenliğini sekteye uğratmaktadır. Tıp biliminin gelişimindeki temel sorunsal olan hastalık; Medical Dictionary (2019) ve Miller-Keane Encyclopedia and Dictionary (2019) tarafından bir vücudun, bir sistemin, bir organ yapısının ya da işlevinin kesintiye uğraması ya da bozulması olarak tanımlanmaktadır.

Hastalık, Türkçede çok çeşitli anlamlarda kullanılan bir sözcüktür. Öyle ki Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (2019), 'hastalık' ile ilgili dört tanım vermektedir. 'İsim' ve 'mecaz' açılımlarını içeren bu anlamlar şu şekilde özetlenebilmektedir: "1. (isim) Organizmada birtakım değişikliklerin ortaya çıkmasıyla sağlığın bozulması durumu; rahatsızlık, çor, dert, sayrılık, illet, maraz, maraza, esenlik karşıtı. 2. (isim) Ruh sağlığının bozulması durumu. 3. -İsim- Bitkilerin yapılarında görülen bozukluk. 4. -İsim, mecaz- Aşırı düşkünlük, tutku".

Tablo. 4. 'Hastalık' ile İlgili Türkçede Bulunan Atasözleri ve Deyimler

Atasözü	Deyim
<ul style="list-style-type: none"> Hastalık kantarla girer, miskalle çıkar Hastalık sağlık bizim için	<ul style="list-style-type: none"> Hastalık almak -kapmak, hastalığa tutulmak-

Gerçekleştirilen araştırma kapsamında Türkçede 'hastalık' ile ilgili iki atasözü ve bir deyim bulunduğunu saptanmıştır. Söz konusu atasözleri ve deyimler, Tablo. 4'te sunulmuştur. Türkçedeki anlam zenginliğine rağmen, atasözü ve deyim temelinde hastalık birincil anlamında kullanılmıştır.

'Hastalık kantarla girer, miskalle çıkar' ve 'hastalık sağlık bizim için' atasözü kategorisinde yer alan atasözleridir. Bu bağlamda 'hastalık kantarla girer, miskalle çıkar'; hastalık birden ve çok zorlu gelir ama yavaş yavaş iyileşir demektir. 'Hastalık sağlık bizim için' ise, insan sağ, esen olabildiği gibi hasta da olabilir anlamına gelen bir atasözüdür.

Deyim kategorisinde hastalık ile ilgili bir deyim yer almaktadır. Bu çerçevede 'hastalık almak -kapmak, hastalığa tutulmak-' deyimini; bulaşıcı bir hastalığa yakalanmak olarak ifade bulmaktadır. Söz konusu deyimde, hastalığın genel anlamda değil, mikrop yolu ile yayılan bir hastalık olarak ele alındığı görülebilmektedir.

5.4. 'Tedavi' ile Türkçede Bulunan İlgili Atasözleri ve Deyimler

Tedavi, hastayı ve hastalığı iyileştirmek amacıyla gerçekleştirilen tıbbi işlemdir. Tıp bilimi açısından ele alındığında tedavi, doktorun hastayı sağaltmak ve hastalığı iyi etmek için yaptıklarıdır. Tedavi, Farlex Partner Medical Dictionary (2012) ve Medical Dictionary'de (2019); sağlığa kavuşturma, sağlığa dönme ya

da bir yaranın kapanması olarak tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te (2019) ise tedavi; çeşitli yöntemlerle hastalığı iyi etme, iyileştirme, sağaltım, sağaltma ve terapi olarak karşılık bulmaktadır.

Tablo 5. 'Tedavi' ile İlgili Türkçede Bulunan Atasözleri ve Deyimler

<u>Atasözü</u>	<u>Deyim</u>
<ul style="list-style-type: none"> • Güneş girmeyen eve doktor girer • İyi olacak hastanın hekim ayağına gelir	<ul style="list-style-type: none"> • Doktor doktor gezmek - dolaşmak- • Lokman Hekimin ye dediği • Tedavi görmek -olmak-

Gerçekleştirilen araştırma kapsamında Türkçede tedavi ile ilgili iki atasözü ve bir deyim bulunduğunu saptanmıştır. 'Güneş girmeyen eve doktor girer' ve 'iyi olacak hastanın hekim ayağına gelir', atasözü kategorisinde yer alan atasözleridir. 'Güneş girmeyen eve doktor girer', güneşsiz evde hastalık eksik olmaz anlamına gelmektedir. Söz konusu atasözü aracılığıyla, doğal kaynakların sağlıktaki etkisine dikkat çekildiğini düşünmek mümkündür.

'İyi olacak hastanın, doktor ayağına gelir' atasözü ise, Tanrı kötü bir durumun iyiliğe dönmesini dilemişse bunu yapacak kimse için üstüne gelir olarak ifade bulmaktadır. Bu atasözü aracılığıyla Türk kültüründe tıbbın işlevselliğinin ve doktorun tedavisinin, daha üst kuvvet olarak yorumlanan Tanrı'ya bağlandığı yorumunu yapmak olanaklıdır.

Deyim kategorisinde, tedavi ile ilgili üç deyim yer almaktadır. 'Doktor doktor gezmek -veya dolaşmak-', 'Lokman Hekimin ye dediği' ve 'tedavi görmek -olmak-' tedavi ile ilgili Türkçede bulunan deyimlerdir. 'Doktor doktor gezmek -dolaşmak-', tedavide çabuk ve kesin sonuç almak ümidiyle birçok doktora başvurmak olarak ifade bulmaktadır. Benzer şekilde 'tedavi görmek -olmak-', iyileşmek amacıyla sağlık uygulamalarından geçmek demektir. Kategori kapsamındaki bir diğer deyim olan 'Lokman Hekimin ye dediği' ise, tadı güzel şeyler için kullanılmaktadır. Bu atasözü aracılığıyla Türk kültüründe sağlığın, yenilen ve içilen şeyler ile ilişkilendirildiği yorumunu yapmak mümkündür.

5.5. 'Hastahane' ile İlgili Türkçede Bulunan Atasözleri ve Deyimler

Hastane -hospital-, en yalın ifadeyle sağlık hizmeti verilen kurumdur. Doktor, hemşire ve yardımcı sağlık personelinin çalıştığı bu kurumda, hasta ile yaralıların bakım ve tedavileri gerçekleştirilmektedir. Mosby's Medical Dictionary (2009) ve Medical Dictionary'de (2019) hastane, hastalara sağlık ve bakım hizmeti verilen sağlık tesisi olarak ifade edilmektedir. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te (2019) ise 'hastane'; hastalara yatarak veya ayakta tanı, tedavi ve bakım hizmetlerinin hekim, hemşire ve diğer sağlık çalışanları tarafından verildiği sağlık kuruluşu olarak tanım bulmaktadır.

Tablo 6. 'Hastane' ile İlgili Türkçede Bulunan Atasözleri ve Deyimler

<u>Atasözü</u>	<u>Deyim</u>
	<ul style="list-style-type: none"> • Hastanelik etmek • Hastanelik olmak • Hastaneye kaldırmak - yatırmak-

Araştırma bulguları kapsamında Türkçede hastane ile ilgili herhangi bir atasözünün varlığı tespit edilememiştir. Bununla birlikte hastane ile ilgili üç deyim bulunduğunu görülmüştür. Bu bağlamda 'hastanelik etmek', birini aşırı derecede dövmek olarak ifade bulmaktadır. 'Hastanelik olmak' deyimini ise, iki anlama sahiptir. İlk anlamıyla hastanede tedavi görmeyi gerektirecek kadar hastalanmak demektir. İkinci anlamıyla çok dayak yemek demektir.

'Hastanelik etmek' ve 'hastanelik olmak' deyimleri, hasta ve hastane kavramlarını dayak atmak eylemi ile ilişkilendirmiştir. Dayak atmak, bir insan veya hayvana tokat, yumruk, tekme ya da sopa ile vurarak canını acıtmak demektir. 'Hastaneye kaldırmak -yatırmak-' ise, tedavi amacıyla hastaneye götürmek anlamına gelmektedir ki bu tanım 'tedavi' ve 'hastane' kelimelerinin anlamları ile birebir örtüşmektedir.

Sonuç

Doktor imgesinin Türk kültüründeki yerini ve önemini Türkçe üzerinden araştırmayı amaçlayan bu çalışmada, Türk toplumunun kültürel değerlerini yansıtan atasözleri ve deyimler temel alınmıştır.

Araştırma kapsamında, doktor imgesi ile ilgili Türkçede bulunan atasözleri ve deyimler incelenmiş ve çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Araştırmanın kısıtını, araştırma evrenine dahil edilmeyen, atasözleri ve deyimler sözlükleri oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında Türkçede doktor imgesi ile ilgili atasözleri ve deyimlerin bulunduğu görülmüştür. Bu durum, Türk kültürünün sağlık olgusuna ve doktor imgesine önem verdiği şeklinde yorumlanabilmektedir. Bulguların atasözü ve deyim dağılımı incelendiğinde, atasözlerinin deyimlere kıyasla daha fazla olduğu saptanmıştır. Söz konusu bulgu, inanç sistemleri atalar kültürüne dayanan Türklerin evvel ezel sağlık ve doktor ile ilgili konularını önemsedikleri şeklinde değerlendirilmiştir. Bu yönelim, 'Lokman Hekimin ye dediği' deyiminde de açıkça görülmektedir. Çalışmanın literatür bölümünde konu edildiği üzere Lokman Hekim, Türk ve İslam kültürlerinde kendisine büyük değer atfedilen ulu bir kişidir. Öyle ki Kuran-ı Kerim'de de bahsi geçmekte ve tababetin atası olarak kabul edilmektedir.

Türk toplumun sağlığa ve doktora verdiği önemi, 'hekimsiz, hâkimsiz memlekette oturma' ve 'yarım hekim candan eder, yarım hoca dinden eder' atasözleri üzerinden çözümlemek de mümkündür. Bu bağlamda bir meslek olarak doktorluğun, Türk kültüründe hakimlik ve hocalık ile eşdeğer önemde görüldüğü yorumu yapılabilmektedir. Sağlık ise, adalet ve din ile özdeşleştirilmekte ve toplumun temel kurumlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Araştırma kapsamında dikkat çeken bir diğer bulgu, doktor kelimesinin sağlık ile ilişkili olarak ele alındığıdır. Çalışmanın literatür bölümünde vurgulandığı üzere, Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (2019), doktor ile ilgili iki tanım vermektedir. İlk tanım, sağlık ile ilgilidir ve 'hekim' kelimesi üzerinden karşılık bulmaktadır. İkinci tanım ise, doktor kelimesinin etimolojik kökenine gönderme yapmaktadır ve bir fakülteyi veya bir yüksekokulu bitirdikten sonra belli bir bilim dalında en yüksek öğrenim basamağına vardığını, geçirdiği özel sınavla ve başarılı bir eserle gösterenlere verilen akademik unvan anlamına gelmektedir. Bu bağlamda araştırma bulguları kapsamında elde edilen en önemli bulgulardan biri, doktor imgesi ile ilgili Türkçede bulunan atasözü ve deyimlerin, ilk anlama yönelik olmaları ve sağlıkla ilgili olmaları yönündedir. Diğer bir deyişle doktor kelimesinin, bilimsel gelişimi ve uzmanlaşmayı ifade eden tanımı ile ilgili Türkçede atasözü ve deyim bulunmamaktadır.

Araştırma kapsamında, Türk toplumunun doktor ve sağlık bilimi ile ilgili konulara önem verdiği saptanmakla birlikte herhangi bir hastalıktan kurtulup iyileşmenin ancak Tanrı istediği takdirde mümkün olduğuna inandığı da bulgulanmıştır. Bu çerçevede Türk kültüründe bilimin kader ve Tanrı inancına koşut bir nitelik arz ettiği yorumunu yapmak mümkündür. 'İyi olacak hastanın, doktor ayağına gelir' ve 'yatan - hasta olan- ölmez, eceli yeter'' atasözleri bu kapsamda örnek verilebilmektedir.

Araştırma bulguları ile ilgili dikkat çeken bir diğer nokta, hastanelik olma eyleminin dayak, diğer bir deyişle dövme eylemi ile ilişkilendirilmiş olmasıdır. Hastanelik olmayı gerektirecek diğer durumların - yaralanma, kaza vb.- göz ardı edilerek şiddet içeren bir eylemin konu edilmiş olması, Türk toplumunun şiddet eylemlerine yönelik tavrına ve öfkeye yönelik tutumuna işaret etmesi açısından dikkat çekici olarak değerlendirilmiştir.

Benzer bir noktaya, hasta kategorisinde rastlanmaktadır. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te (2019) hasta kelimesi, mecaz bir anlama tekabül etmekte ve aşırı düşkünlük, tutku olarak ifade bulmaktadır. Söz konusu anlamı karşılayan 'hasta ol benim için, öleyim senin için' atasözü ile 'bir şeyin- hastası- olmak' deyimini, yakın ve sıradan ilişkilerde bağımlılığa gönderme yapmaktadır. İlişkilerde bir şeye bağlı olmak kabul edilir ve onaylanır iken, bağımlılık arzu edilmeyen niteliktedir. Bağımlı ilişkilerin kişinin ve kişiliklerin yapısında psikolojik sorun yaratma olasılığı, pozitif kişilerarası ilişkiler için istenmeyen olması sonucunu doğurmaktadır. Gelişen bağımlı ilişkiler, ilerleyen süreçte biyolojik, duygusal ya da mental olarak 'hasta olmak', 'hastanelik olmak', 'hastanelik etmek' gibi deyimlerinin bireysel ve toplumsal bir gerçek olarak yaşanmasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda incelenen atasözü ve deyimlerin; bağımlı, keskin, aşırılığa kaçan bir ilişki ve iletişim biçiminin bireysel ve toplumsal sağlığa zarar verici niteliğine işaret ettiğini ifade etmek mümkündür.

Tüm bu bulgular ve varılan sonuçlar doğrultusunda, ileriki araştırmalara yönelik aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- Araştırma verileri, Türk kültürü ve Türkçe üzerinden elde edilmiştir. Doktor imgesinin farklı kültürlerdeki yer ve önemi, söz konusu kültürlere ait diller üzerinden analiz edilebilir.
- Araştırmanın verileri, Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nden derlenmiştir. Çalışma evreni olarak farklı atasözleri ve deyimler sözlükleri seçilerek farklı araştırmalar gerçekleştirilebilir.
- Doktor imgesi ile ilişkili atasözleri ve deyimlerin, Türkçe ve farklı dillerdeki yeri araştırılarak kültürler arası karşılaştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, Ayten (2016). *Tıp Tarihi Ders Notları (2010-2011)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- Aydın, Erdem (2006). *Dünya ve Türk Tıp Tarihi*. Ankara: Güneş Kitabevi.
- Bayat, Ali Haydar (2010). *Tıp Tarihi*. 2. Baskı. İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.
- Büyükbayram, Ayşe & Okçay, Hale (2013). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddeti Etkileyen Sosyo-Kültürel Etmenler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4 (1): s. 46-53.
- Durak, Tuğba Çiçek & Yolcu, Sadiye & Akay, Serhat & Demir, Yasin vd. (2014). Bozyaka Eğitim ve Araştırma Hastanesi Sağlık Çalışanlarına Hasta ve Hasta Yakınları Tarafından Uygulanan Şiddetin Değerlendirilmesi. *Genel Tıp Dergisi*, Sayı: 24: s. 130-137.
- Erdemir, Ayşegül (1995). *Lectures on Medical History and Medical Ethics*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Ertan, Temuçin (2016). *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti*. 4. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Falkingham, Leslie T. & Reeves, Richard (1998). "Context Analysis - A Technique for Analysing Research in a Field, Applied to Literature on the Management of R&D at the Section Level. *Scientometrics*, 42 (2): 97-120.
- Farlex Partner Medical Dictionary (2012). "Healing. Retrieved 01.09.2019 from <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/healing>.
- Gökçe, Orhan (2006). *İçerik Analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürel, Emet & Alaçam-Akşit, Ceren (2018 a). Antik Dönem Tıp Anlayışı Üzerine Bir İnceleme: Sağlık Tanrısı Asklepos. In *Contemporary Debates*, 103-119, Editors: Esmâ Torun Çelik & Şenel Gerçek, London: Ijopce Publication.
- Gürel, Emet & Alaçam-Akşit, Ceren (2018 b). Yunan Mitolojisinde Sağlık Tanrı ve Tanrıçaları. In *Current Debates in History and Political Sciences*, 39-54, Editors: M. Ali Sağlam & Emek Yıldırım, London: Ijopce Publication.
- Harper, Douglas (2019). Doctor. *Online Etymology Dictionary*, <https://www.etymonline.com/search?q=doctor>. Erişim Tarihi: 14.08.2019.
- Heybeli, Nurettin (2009). Sultan Bayezid II Külliyesi: One of the Earliest Medical Schools-Founded in 1488. *Clinical Orthopaedics and Related Research*, Vol: 467: s. 2457-2463.
- İlhan, Mustafa vd. (2009). "Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinde Çalışan Araştırma Görevlisi ve İntörn Doktorlarda Şiddete Mazuriet ve Şiddetle İlişkili Etmenler". *Toplum Hekimliği Bülteni*. Cilt: 28. Sayı: 3: s. 15-23.
- Lewis, Paul (1988). *Tıp Tarihi*. (N. Gündücü, Çev), İstanbul: Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık.
- Lyons Albert S., Petrucelli Joseph R. (1998). *Çağlar Boyu Tıp*. (Çev. Gündücü N.), İstanbul: Roche Yayınları.
- Miller-Keane Encyclopedia and Dictionary of Medicine, Nursing, and Allied Health (2003). Doctor. 7th Edition, Retrieved 01.09.2019 from <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/doctor>.
- Miller-Keane Encyclopedia and Dictionary of Medicine, Nursing, and Allied Health (2003). Illness. 7th Edition, Retrieved 01.09.2019 from <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/illness>.
- Miller-Keane Encyclopedia and Dictionary of Medicine, Nursing, and Allied Health (2003). Patient. 7th Edition. Retrieved 01.09.2019 from <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/patient>.
- Mosby's Medical Dictionary (2009). Hospital. 8th Edition, Retrieved September 01.09.2019 from <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/hospital>.
- Özcan, Neslihan Keser & Bilgin, Hülya (2011). Türkiye'de Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Sistemik Derleme. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, 31 (6): 1441-1456.
- Özden, Kemalettin (2003). *Tıp, Tarih, Mitoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Patacı, Bilal (2016). Tanrılaştırma ve Şeytanlaştırma Arasında Mitolojik Bir Figür Olarak Asklepos. *Milel ve Nihal*, 13 (2): 154-182.
- Sarı, Nil (2007). Tarih Öncesinde Tıp. *Tıp Tarihi ve Etiği Ders Kitabı*, N. Sarı vd. (Ed.) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, s.13-58.
- Türk Dil Kurumu (2019). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. <http://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Türk Dil Kurumu (2019). Büyük Türkçe Sözlük. <http://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Yıldırım, Ali & Şimşek, Hasan (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.